

Marc Constandt

De erfenis van Paul Otlet: de oostelijke uitbreiding van Westende-Bad 1903-1914

HET IDEEËNGOED VAN PAUL OTLET

Het toerisme aan de Vlaamse kust brak aanvankelijk door in de bestaande kustplaatsen Oostende, Blankenberge en Heist. De nieuwe toeristische infrastructuur sloot daar perfect aan bij de bestaande voorzieningen. In een latere fase werd er ook ongerept natuurgebied aangesneden. Dat was onder meer het geval te Westende, waar de nieuwe badplaats in 1895 helemaal los van de bestaande dorpen Middelkerke en Westende in een duinengebied tot stand kwam. Die duinen, deels gelegen op het grondgebied van de gemeente Westende en deels op dat van Middelkerke, had Edouard Otlet al in 1887 gekocht. Hij gebruikte die aanvankelijk gewoon als jachtgebied om er samen met vrienden op konijnenjacht te trekken¹.

Twee factoren hebben Edouard Otlet doen besluiten om dat terrein alsnog te valoriseren onder de vorm van een nieuwe badplaats. Er was vooreerst de vraag van de kunstenaarskolonie in Knokke, die op zoek was naar een nieuwe rustige stek om aan zee te kunnen verblijven en te werken. Door architect Paul Hankar werden hiervoor specifieke plannen opgemaakt, die als dusdanig evenwel niet werden gerealiseerd. Het idee van een kunstenaarskolonie bleef wel overeind en de bijkomende vraag van een aantal van zijn jachtvrienden om toch een nieuwe badplaats op te starten, trok Otlet uiteindelijk over de streep. De uitdaging was zeker niet gering, want doordat men niet aansloot bij een bestaande infrastructuur waren alle voorzieningen zelf te realiseren.

¹ M. CONSTANDT, *Westende in de belle époque: van exclusieve badplaats tot spookstad*, Brugge, 2007.

Paul Otlet had van bij de start van de uitbouw een aantal duidelijke principes voor ogen. Hij wou absoluut vermijden dat de badplaats op een chaotische wijze tot stand zou komen. Hij had een gestructureerde en planmatige uitbouw in gedachten. 'Les idées directrices de l'organisation de la plage' waren dan ook zijn dwingende richtlijnen².

Bij deze 'idées directrices' zijn er een drietal die als de meest belangrijke werden nagestreefd. Van bij het begin stond vast dat de nieuwe badplaats bedoeld was als een gemoedelijk, kleinschalig vakantieoord waar zowel de kunstenaars als de vrienden en relaties van Otlet in harmonie zouden kunnen verblijven. Dit uitgangspunt betekende dat niet iedereen een perceel grond kon verwerven. De kandidaat kopers werden zorgvuldig gescreend. Tot de eerste getrouwen van de badplaats mogen we de kunst schilder Jean Gouweloos en de gepensioneerde militair Gaston Beirlaen, de latere stichter van de T.C.B. rekenen³.

Aansluitend werd er ook gewaakt over het karakter van de ontspanning. Het mocht zeker geen mondaine bedoening worden, maar men streefde naar een kindvriendelijke, familiale, kunstzinnige en sportieve badplaats. Kinderanimatie, tennis en kunsttentoonstellingen namen dan ook een belangrijke plaats in.

Als derde duidelijke stelregel werden het stedenbouwkundige kader en de architecturale vormgeving nauwgezet opgevolgd om tot een verzorgd, harmonieus en mooi uitzicht van de badplaats te komen. Een lastenboek dat als verplicht te volgen regelgeving aan iedere verkoop van grond werd toegevoegd, was daartoe het instrument bij uitstek. De eerste zgn. huisarchitect was Alban Chambon, die het stratenplan, het grote hotel en de eerste villa's ontwierp. Hij werd na enige tijd opgevolgd door Octave Van Rysselberghe.

2 'La Plage de Westende', in: *Le Cottage*, jg. 2 (1904), nr. 5, p. 209-214.

3 'Gaston Beirlaen: Paul Otlets medewerker van het eerste uur', in: *CONSTANDT, Westende*, p. 45-49.

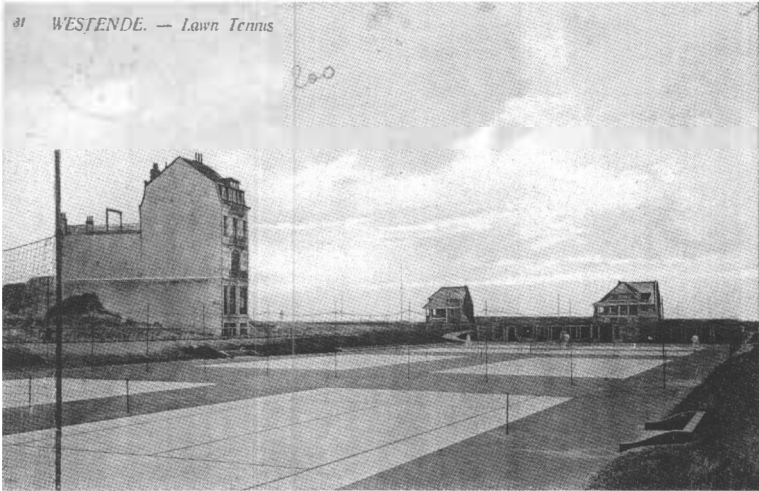
De verdienste van deze beredeneerde, gestructureerde en planmatige aanpak komt ongetwijfeld vooral toe aan Paul Otlet, zoon van Edouard. Hij wou Westende duidelijk uitbouwen tot een ideale zomerstad met een exclusief gezelschap, rustige ontspanningsmogelijkheden en dit in een mooi architecturaal kader. Het project was meteen bedoeld als een voorbeeld voor binnen- en buitenlandse investeerders.

De combinatie van een trage en daardoor onrendabele verkoop van percelen aan zorgvuldig gescreende Brusselaars en de grote investeringen die de uitbouw van de badplaats vergden, deden de familie Otlet er in 1906 toe besluiten om er mee te stoppen. Hun familiebedrijf, de NV *La Westendaise*, werd omgevormd tot de NV *Westende Plage*. De materiële erfenis bestond uit een met de elektrische tram vlot bereikbare en vrij goed uitgeruste badplaats. Er was een centraal hotel, een kursaal, een postkantoor, een kapel, een zeedijkwandeling, een park en toch al heel wat villa's. Dat alles was echter grotendeels geconcentreerd op het centrale deel van de badplaats, want op het oostelijk gedeelte was er maar een bescheiden aanzet gegeven. Dat betekende dat er zowel oostelijk als westelijk nog heel wat groeimogelijkheden waren.

Dat was een aantal investeerders ook niet ontgaan en zowel voor het oostelijk als het westelijk gedeelte waren er nieuwe partijen geïnteresseerd. We stellen ons specifiek de vraag welke ideeën er aan bod kwamen en welke mensen er voor uitbreiding op het oostelijk gedeelte van de badplaats Westende verantwoordelijk waren. Dat oostelijk gedeelte lag eigenaardig genoeg op het grondgebied van de gemeente Middelkerke. Het werd in Middelkerke ook soms aangeduid als 'Middelkerke-Uitbreiding', een wat ongelukkige vertaling uit het Frans van 'Middelkerke-Extension'.

EEN AARZELENDE START

Door de doortrekking van de elektrische tramlijn van en naar Oostende in 1903 kwam men toen al tot de vaststelling dat er heel

De aarzelande start van de bebouwing rond de nieuwe tennisvelden omstreeks 1906. Links in de Priorijlaan de villa *Les Coccinelles* van Jane De Vigne. Achteraan de villa *Les Glycines* van Charles Van Rysselberghe en de villa *L'Ermitage* van Edouard Demeure. Achteraan de tennis staat het nieuwe clubhuis. (Prentbriefkaart, verz. Kusthistories, Middelkerke).

wat groeikansen waren aan de oostelijke grens van de badplaats. Dat gedeelte was toen nagenoeg onontgonnen. Het bestuur van de NV *La Westendaise* besloot daarom om door Octave Van Rysselberghe het stratenplan voor dat gedeelte te laten verfijnen. Het definitieve plan werd door deze architect op 1 november 1904 afgerond.

De belangstelling voor de percelen op het oostelijk gedeelte van de badplaats zal ook toenemen door de aanleg van de nieuwe tennisvelden bij het *Westend'Hôtel* in 1905. Naar plannen van Octave Van Rysselberghe werden die daar aangelegd, samen met een bijgaand clubhuis. Meteen lagen de omliggende bouwpercelen, en dus ook die op het grondgebied van Middelkerke, beter in de markt.

In 1905 werd er ook een conventie met de Belgische staat afgesloten, waardoor er een zeedijk en een nieuwe weg, de Parklaan,

Villa *La Roseaie* werd in de Parklaan gebouwd naar plannen van de Franse architect François Roussel. Hij kwam effectief in deze villa wonen. (Prentbriefkaart, verz. Kusthistories, Middelkerke)

werden voorzien, waarvan de aanleg door de Belgische Staat werd betaald. Na de doortrekking van de elektrische tram in 1903 naar het centrale gedeelte van de badplaats was dat een tweede meevaller voor de promotoren van dat deel van Westende. Meteen was de bereikbaarheid met de auto en de fiets verzekerd.

Ondertussen was ook de detailverkoop van gronden in dit deel van de badplaats opgestart. Het waren in eerste instantie oude getrouwen die zich lieten verleiden om er een nieuwe villa te bouwen. Het trio, bestaande uit nieuwkomer Marie Ange en twee oudgedienden van de badplaats, Nicolas Lembrée en Hubert Lothaire, liet door Octave van Rysselberghe in 1903 een gezamenlijk plan voor een groep van vijf villa's opmaken⁴. Dat ontwerp werd kort daarna ter goedkeuring overgemaakt aan het gemeen-

4 Bouwdossier, gedeeltelijk bewaard in: MIDDELKERKE, *Gemeentelijk Archief* [verder afgekort GAM], MiB3, Bouwdossiers Middelkerke.

tebestuur van Middelkerke. Toen deze villagroep effectief was gebouwd, bleek de groep eigenaars toch wat veranderd te zijn. Marie Ange (villa *Belles Dunes*), Nicolas Lembrée (villa's *Les Génêts*, *Les Sorbiers* en *Les Clochettes*) en baron Francis D'Hanis (villa *Stella*) waren de trotse eigenaars. Hubert Lothaire had ondertussen blijkbaar zijn deel in het project doorverkocht aan zijn schoonbroer. Het bleef daardoor in dezelfde koloniale middens, want beiden hadden in Belgisch Congo gediend.

Spilfiguur in deze eerste gerealiseerde villagroep was ongetwijfeld Nicolas Lembrée. Hij was één van de oudste getrouwen van de badplaats en had er al sinds geruime tijd een vakantieverblijf. Lembrée was een kunsthandelaar en had daardoor goede contacten met artistieke middens. Hij was één van de drijvende krachten achter de Westendse kunsttentoonstellingen⁵. Octave van Rysselberghe bouwde kort na deze realisatie ook zijn eigen Westendse vakantiewoning, de villa *Belvédère*, vlak achter de centrale tennisvelden. Op de hoek van de zeedijk met de Priorijlaan werden in 1906 nog de villa's *Nos Fillettes* en *Les Abeilles*, in opdracht van de Fransman Leopold De Nève, en de villa *Primrose* voor Brusselaar Gaston Beirlaen gebouwd. De laatste opnieuw naar plannen van Octave Van Rysselberghe⁶.

Werd de zeedijk als de meest interessante zone beschouwd om te bouwen, ook de Priorijlaan, die dus rond de tennisvelden liep, werd interessanter om er te bouwen. Deze laan had haar naam te danken aan een ambitieus project van een klooster met kapel. Dat zou het religieus centrum van de badplaats geworden zijn, maar het idee werd nooit gerealiseerd. Jane De Vigne uit Brussel bouwde daar als eerste haar villa *Les Coccinelles*, naar een ontwerp van architect Charles de Mot.

5 M. CONSTANDT, 'Westende centre d'Art: de badplaats Westende als nieuwe kunstenaarskolonie?', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 150 (2013), p. 119-137; M. CONSTANDT, 'De bijdrage van Nicolas Lembrée in de ontplooiing van Westende-bad voor 1914', in: *Graningate, driemaandelijks tijdschrift van de heemkring Graningate Middelkerke*, 10 (1990), nr. 38, p. 45-57.

6 CONSTANDT, *Westende*, p. 44.

De zeedijkbebouwing op het eerste perceel bij de tennis vlak voor de Eerste Wereldoorlog bood een mooie afwisseling van luxeuze vakantieverblijven. (Prentbriefkaart, verz. Kusthistories, Middelkerke).

Bij de nieuwe eigenaars uit 1906 valt vooral Gaston Beirlaen op. Dat was een gewezen Belgische militair, die directeur was geweest van de badplaats en de man achter het journalistieke pseudoniem Gaston de Westende. Hij zal ook stichter-voorzitter van de Belgische Touring Club worden. Hij verhuisde van het centrale gedeelte van de badplaats naar het nieuwe gedeelte. Toch werd de verkoop van gronden niet meteen aangezwengeld. In 1907, op het ogenblik dat het Otletijdperk ten einde liep, telde men in dat oostelijk deel amper een vijftiental villa's. Behalve de al vernoemde eigenaars, waren er enkele opmerkelijke nieuwkomers. Zo liet Victor Malguy op de zeedijk zijn villa *Sidonia* bouwen naar plannen van architect Saintenoy en uitgevoerd door de Middelkerkse aannemer Jean Van Hecke⁷. Victor Malguy was de drijvende kracht

7 ANTWERPEN, *Familiearchief Tolomei*, Brief Jean Van Hecke aan Silvie Tolomei van 3 juni 1907.

achter het befaamde Brussels warenhuis *Old England* en was in Westende de milde schenker van prijzen voor de kinderspelen⁸.

De Brusselse wisselagent Henri Samuel was echter minder mild. Het comité dat de kinderspelen organiseerde, beklagde zich erover dat hij niet wou sponsoren. Nochtans was hij een echte bouwpromotor die voorheen in Westende al een tijdje actief was geweest. Zo had hij al de zeedijkvilla *Les Chardons* en de cottage *L'Etoile* in bezit⁹. In het oostelijk deel van de badplaats verwierf hij heel wat gronden. In 1907/1908 bouwde hij er drie nieuwe vakantiewoningen, de villa's *Portena*, *Argentina* en *Téresita*. Die werden allemaal ontworpen door zijn schoonbroer, de architect Charles de Mot. Ook Charles Van Rysselberghe, broer van Octave, liet door deze laatste zijn villa *Les Glycines* ontwerpen. Een andere Brusselse architect, Maurice Van Ysendyck, liet zijn eigen villa *Fancy* bouwen.

De tot dan gebouwde villa's lagen allemaal op de zeedijk en de aansluitende Priorijlaan. Bij voorkeur werd er eerst gebouwd op de beeldbepalende hoeken. Toen de familie Otlet en hun NV *La Westendaise* uit Westende verdwenen, waren er eigenlijk onvoldoende gebouwen op Middelkerke-Uitbreiding om van een succes te kunnen spreken. Een nieuwe, Luiks-Brusselse groep zou de uitbouw verderzetten.

EEN LUIKS-BRUSSELSE GROEP

Dat er vanuit het Luikse interesse kwam om Westende-Bad verder uit te bouwen, was eigenlijk geen verrassing, want voor de toeristische ontwikkeling aan zee was er in die stad vroeger al aandacht geweest. Enkele voorbeelden kunnen dat illustreren.

8 GAM, So3, Cercle des Receptions enfantines, Saison 1907, Rapport au conseil d'administration de la société de Westende Plage.

9 GAM, So3, Map zuiveringsstation, Brief van 20 januari 1908 van Henri Samuel aan de NV Westende Plage.

Een geanimeerd strandtafereel rond de reddingsboot op een prentbriefkaart van de Luikse uitgever Emile Dumont. Het logo van deze uitgever bestaat uit een ster met daarin de beginletters van zijn naam en van zijn woonplaats. (Prentbriefkaart, verz. Kusthistories, Middelkerke).

Toen koning Leopold II de gewezen militaire vestingstad Oostende toeristisch wou herbestemmen, deed hij daarvoor een beroep op de diensten van de Luikse notaris Louis Delbouille⁹. Die verkavelde vanaf 1874 de vrijgekomen gronden langs de zee. Tot de kopers daar behoorde zelfs Edouard Otlet die er onder andere het *Hôtel des Bains* op de Oostendse zeedijk liet bouwen en zo zijn eerste ervaring met investeringen aan zee opdeed¹⁰. De concessie voor de stoomtramlijn aan zee werd in 1885 toevertrouwd aan de R.E.L.S.E., met zetel in Luik. Deze firma, die geleid werd door Edouard Empain, gaf kort na 1900 ook een mooi geïllustreerde reisgids uit met de titel 'Nos Plages. Guide du Littoral' en gedrukt bij de Luikse uitgever A. Benard.

10 M. CONSTANDT, *Delbouille en Dujardin: twee pioniers van het Oostends toerisme*, Brugge, 1981.

Er waren zelfs voorbeelden van Luikenaars die zich specifiek op Westende richtten. Dat was bij voorbeeld het geval met de Luikse kunstenaar Emile Berchmans, van wie in 1904 een afficheontwerp voor de badplaats Westende werd gepubliceerd. De Luikse prentbriefkaartuitgever met de naam Emile Dumont gaf zelfs prentbriefkaarten over Westende uit. Ze waren stuk voor stuk gebaseerd op originele opnamen en de uitgave van die reeks viel nagenoeg samen met de verdere interesse vanuit die stad voor de badplaats Westende.

In 1905 herschikte *La Westendaise*, het familiebedrijf van de Otlets, haar schulden. Het kapitaal dat ze ontleend had aan de *Banque Liégeoise* werd vergoed door de inbreng van een belangrijke partij gronden, gelegen op het oostelijk gedeelte van de badplaats, aan de NV *Les Hôtels Balnéaires* met zetel in Luik.

Deze NV behoorde aanvankelijk tot de zakenportefeuille van Edouard Otlet en was opgericht in 1902 om het Oostendse bezit van de familie, namelijk het al vernoemde *Hôtel des Bains* te beheren. Deze NV was uitgegroeid tot een Luikse vennootschap rond de figuur van Karl de Burlet. Die advocaat had twee belangrijke ooms: Constantin, die aan het hoofd stond van de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen, en Jules de Burlet, eerste minister van België.

Karl de Burlet was dus vrijwel zeker vertrouwd met de mogelijkheden van de elektrische kusttramverbinding tussen Oostende en Westende. Hij kon meteen rekenen op de medewerking van Octave Van Rysselberghe. Al in 1902 schreef Van Rysselberghe zowel aan Otlet als aan de Burlet dat hij voor Westende in onderhandeling was met een ‘groupe gantois’¹¹. We hebben die groep niet nader kunnen identificeren, maar we vermoeden dat het om een groep personen rond de Gentse ondernemer Ernest Dutry-Bruneel zou kunnen gaan. Deze Gentse ondernemer was er vrij

11 BERGEN, *Mundaneum*, Papiers personnels Paul Otlet, doos 3, brieven Octave Van Rysselberghe aan Otlet en aan de Burlet van 11 mei 1902.

vroeg bij om zowel reclame voor zijn ijzerwaren te maken in de badplaats, als om er een villa te kopen. Zijn vrouw was zelfs componiste van het lied ‘La Westendaise’, wat toch op een zekere betrokkenheid wijst.

Wat er ook van aan is, het bewijst in ieder geval dat de Burlet al in 1902 interesse had voor Westende en voor de groeimogelijkheden ervan. Hij zal er trouwens dat jaar ook een perceel bouwgrond kopen. De vraag stelt zich echter of de Burlet in dat Westendse dossier volledig zelfstandig heeft gehandeld, dan wel of hij daarentegen de belangenbehartiger was van Edouard Empain. Empain had belangen in de exploitatie van tramlijnen aan zee en was eveneens afkomstig uit het Luikse. Deze Luikse ondernemer lag ook aan de basis van de nieuwe stad Heliopolis bij Caïro, en in deze uitbreidingszone van Westende duiken er namen van Belgen uit Egypte op, zoals de families Rolin en Eeman die er een villa hadden.

Vanaf 1907 werd ernstig werk gemaakt van de voorbereiding van de verdere detailverkoop van gronden. Eerst werden er van de NV *La Westendaise* en de NV *Westende Plage* zoveel mogelijk bouwgronden aangekocht. Die werden daarna volgens Karl de Burlet optimaal bouwrijp gemaakt om zo tot een succesvolle verkoopcampagne te komen¹²: ‘l’achèvement de la digue et du nivellement des terrains que nous avons acquis est de nature à donner un essor rapide à cette partie de la plage’. Op 11 mei 1907 werd een akkoord afgesloten met de NV *Westende Plage*, waarbij ‘la jouissance absolue et complète de voirie’ aan de NV *Les Hôtels Balnéaires*¹³ werd gegeven. Ook nog in 1907 wordt een ‘Cahier des Charges général pour la vente des terrains de la Société Anonyme Les Hôtels Balnéaires’ vastgelegd, en dat wordt door de Luikse drukker H. Dessain als brochure uitgevoerd. Dit is dui-

12 GAM, doos Mi813, Map Verpachting strand te Westende-Bad, Brief van Les Hôtels Balnéaires aan het gemeentebestuur van Middelkerke, 17/02/1908.

13 GAM, doos Mi813, Map Grondgebied Westende-Bad, Lastenboek en plannen Les Hôtels Balnéaires, Brief De Burlet aan het gemeentebestuur van Middelkerke van 4/02/1910.

delijk een idee van Otlet die hier wordt toegepast: het esthetisch uitzicht van de nieuw te bouwen villa's controleren door duidelijke regels vast te leggen.

De nieuwe groep probeerde uiteraard de detailverkoop van gronden te stimuleren door promotie te voeren. Er werd een beroep gedaan op kunstschilder Jean Gouweloos om een wervende promotekening te leveren. Het werd het beeld van een mondaine dame op een duinentop. Deze afbeelding werd afgedrukt op het stadsplan met het aanbod van de te koop aangeboden gronden¹⁴. Opmerkelijk is dat er hier nu wel een beroep wordt gedaan op een Brussels kunstenaar en niet op een Luikenaar. Jean Gouweloos was dan ook jarenlang aan het werk geweest in de badplaats en leverde ook het allereerste afficheontwerp voor Westende.

Karl de Burlet liet zich bij de uitbouw van dat gedeelte van de badplaats Westende bijstaan door architect Octave Van Rysselberghe, de Middelkerkse aannemer Jean Van Hecke en door oudgediende Nicolas Lembrée. Deze laatste vestigde zich zelfs in de badplaats en handelde er als mandataris van de NV *Les Hôtels Balnéaires*¹⁵.

Ondanks een goede voorbereiding en een goede promotie campagne liep de verkoop van gronden en de bouw van villa's eigenlijk toch niet echt vlot. Begin 1909 telde men nauwelijks een dertigtal gebouwen op dat oostelijk stuk van de badplaats. Dat betekent dat er sinds 1907 amper een vijftiental villa's werden bijgebouwd¹⁶. De nieuwe villa's werden nu niet langer uitsluitend langs de zeedijk en de Priorijlaan opgetrokken, maar ook langs de Parklaan. Camille Gurickx en Fernand Bernier sloten

14 Op de foto van het atelier van Jean Gouweloos in de catalogus van het kunstproject Ostende Centre d'Art staat het schilderij dat de basis vormde voor deze tekening. Afgebeeld in: *Ostende Centre d'Art' - Catalogue Salon des Beaux Arts d'Ostende: juillet-septembre 1907*, Ostende, 1907, tegenover p. 20.

15 Zie noot 13.

16 GAM, doos Mi813, Map Grondgebied Westende-Bad, Belastingen, Impositions de 1909 de Westende-Bains.

De hoek van de Priorijlaan naar de Ooievaarslaan toe omstreeks 1914. Daar werd een groep van drie woningen gebouwd door leden van de familie Bouillon. Daar sloot iets later de villa *Lila* van de Mechelse notaris Victor Van de Walle bij aan. (Fotograaf onbekend, verz. Kusthistories, Middelkerke).

daar aan bij de villa's *Les Glycines* van Charles Van Rysselberghe en *L'Ermitage* van Edouard Demeure¹⁷. Ook op de zeedijk kwamen nieuwe eigenaars een villa bouwen. Dat was bij voorbeeld het geval met de socialistische advocaat Max Hallet en diens confrater Alexandre Halot.

DE TOERISTEN VORMEN EEN HECHT GEZELNSCHAP

De toeristen die zich een villa in Westende konden veroorloven, behoorden allemaal zonder uitzondering tot de bovenlaag van de maatschappij. Het waren uitoefenaars van vrije beroepen, zoals

17 Dit huizenblok langs de Parklaan met zicht op de tennisvelden lag deels op het grondgebied van Middelkerke en deels op dat van Westende. Het werd de plaats waar de belangrijkste toeristen van de badplaats hun villa's lieten bouwen. Victor Malguy, Nicolas Lembrée, Karl de Burlet en Victor Gilsoul zijn maar enkele voorbeelden uit die rij. De meeste van die gebouwen werden opgetrokken naar plannen van Octave Van Rysselberghe.

notarissen of advocaten, topondernemers zoals warenhuisbazen en bankiers. Voorts ook personen uit de medische sector, zoals dokters en apothekers, en kolonials. Het behoren tot dezelfde bovenlaag van de maatschappij schiep al een band. Die werd alleen maar versterkt door het feit dat bepaalde toeristen ook familiaal verwant waren. Dat was onder meer het geval met de familie Rolin. De broers Edouard (jurist met internationale faam) en Paul (districtscommissaris in Belgisch Congo) hadden een villa op de Westendse zeedijk gebouwd. Hun neef Léon Rolin (bouwondernemer in Egypte) volgde het voorbeeld van zijn ooms en liet de villa met de toepasselijke naam *Les Lotus* bouwen. De schoonbroer van Edouard Rolin, Edouard Demeure, had eveneens een vakantiewoning in Westende.

Waren het bij de familie Rolin nog allemaal afzonderlijke villa's, dan deed de familie Bouillon het nog anders. Die lieten omstreeks 1913 een groep van drie villa's tussen de Priorijlaan en de Ooievaarslaan bouwen. Het waren Paul Bouillon, Ernest Levecque-Bouillon en Maurice Sigart-Bouillon die er samen een indrukwekkend complex van vakantiewoningen betrokken. Maurice Sigart was een zelf een begenadigd tennisspeler¹⁸ en dat verklaart uiteraard de keuze van de ligging van zijn villa.

Het was overduidelijk dat het een select en hecht gezelschap was, dat als het nodig was als een uitgesproken belangengroep met veel invloed kon optreden. Die stellingname gebeurde tegen de gemeente Middelkerke, waarvan de belastingpolitiek als hinderlijk werd beschouwd. Het initiatief in dat verzet werd genomen door Jane de Vigne en Gaston Beirlaen, die tot de eerste lichte bouwheren behoorden. Op 10 februari 1908 werd een door zowat alle villa-eigenaars ondertekende brief aan het gemeentebestuur van Middelkerke bezorgd¹⁹. De inhoud liet niets aan duidelijkheid

18 De dochter van Maurice Sigart, Josianne, zou na de Eerste Wereldoorlog een schitterende internationale tenniscarrière uitbouwen en beoefende de sport dus ook op de Westendse tennisevelden: TENNISMAN, 'Chronique sportive', in: *Westende-Information*, jg. 1, nr. 1 (11 juni 1932), p. 3.

19 GAM, doos Mi813, Map stukken betreffende Westende-Bad, 1903-1913, Brief van 10 februari 1908 gericht aan het gemeentebestuur van Middelkerke in een vertaling

Deze danspartij in openlucht bij het *Grand Hôtel Belle-Vue* bewijst meteen de verbondenheid onder de toeristische bevolking. Ze gedroeg zich duidelijk als een hechte groep. (Fotograaf onbekend, verz. Clara Jacobs).

te wensen over: ‘De oostelijke helft van de badplaats Westende is gelegen op het gebied der gemeente Middelkerke; zij geniet geen enkel der voordelen noch van bestuur en gemeenteoverheid, zij bezit geen riolen, geen leiding of waterbedeling, geen instelling of onderhoud der wegenis, gene verlichting noch politie, ook mag ze niet verhoplen deze werken of openbare diensten te zien verwezenlijken.’ Verder werd nog fijntjes opgemerkt dat Middelkerke zelf liefst haar bestaande badplaats zou uitbouwen i.p.v. ‘een nieuwe tot stand te zien komen aan de uiterste grens van haar grondgebied.’ De brieven schrijvers vervolgden met de wens om het grondgebied van de badplaats Westende in haar totaliteit onder te brengen bij de gemeente Westende. Tot de ondertekenaars van deze brief behoorde onder andere de Brusselse advocaat Max Hallet. Die had op de Westendse zeedijk zijn villa *Bagatelle* laten bouwen door architect François Roussel. Hij had er als buur zijn confrater Alexander Halot, trouwens medeondertekenaar van deze brief.

van Octave Van Rysselberghe.

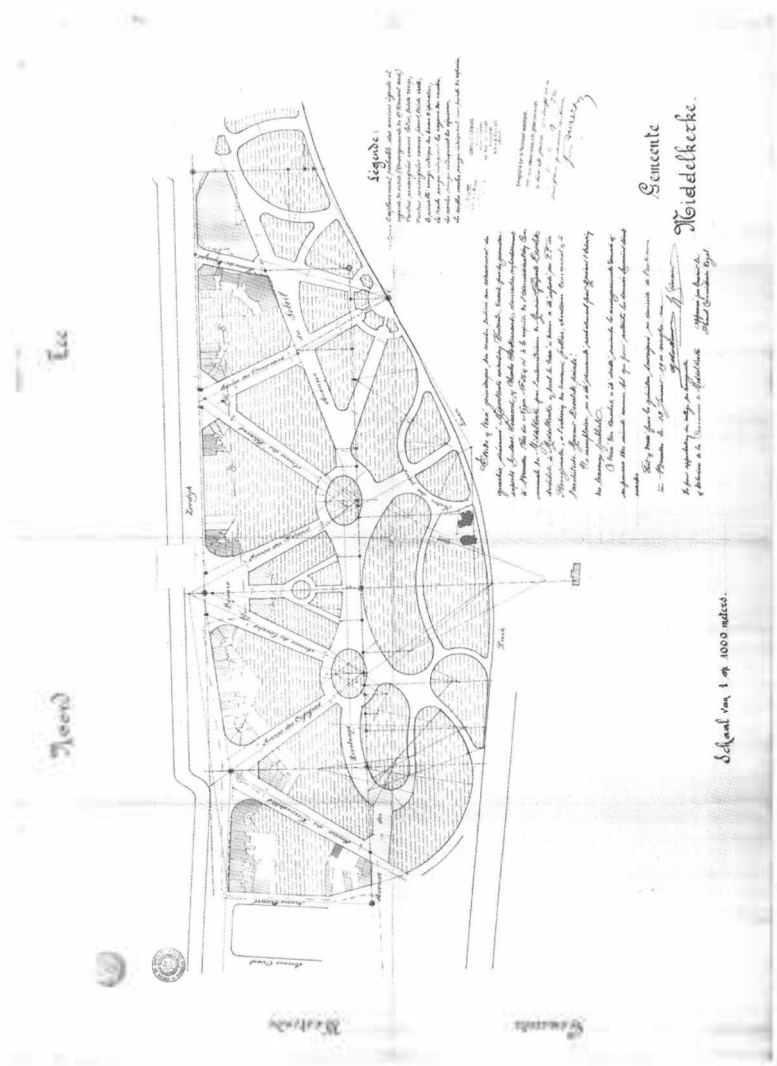
De gemeente Middelkerke zou bij de realisatie van dat voorstel een gedeelte van haar grondgebied en bijgevolg inkomsten verliezen. Ze deed er dus alles aan - en met succes! - om dat plan te verijdelen. Alles bleef bij het oude en het leek erop dat de plooiën tussen de toeristen en het gemeentebestuur van Middelkerke stilaan gladgestreken geraakten. Dat bleek althans uit een schrijven van Joseph d'Ardenne, eigenaar van de bekende villa *Madonna*, gangmaker van de kinderspelen en eindredacteur van de seizoenskrant *La Westendia*²⁰: 'Ayant toujours considéré Middelkerke et Westende comme places soeurs ayant des intérêts communs'.

Sommige van de eigenaars die in 1908 opkwamen tegen de gemeente Middelkerke, vonden elkaar een jaar later in een nieuw project van een groot hotel op het uiterste oostelijke punt van de badplaats. De bouw van het *Grand Hôtel Belle-Vue* was bedoeld om de verkoop van gronden aan te zwengelen en sloot eigenlijk perfect aan bij de kusttram en de Parklaan die enkele jaren voordien werden gerealiseerd. Het werd door Karl de Burlet als volgt geformuleerd²¹: 'Nous estimons, Messieurs, qu'en raison du développement que va donner la construction du nouvel hôtel Belle Vue à toute cette partie de la plage de Westende . . .' Men had het voorbeeld van het centrale *Westend'Hôtel* voor ogen, dat samen met de aanpalende tennisvelden een stimulerende rol vervulde voor de omliggende terreinen. Een effect dat trouwens ook afstraalde op het eerste aanpalende perceelsblok op Middelkerks grondgebied.

Het idee van een luxueus hotel gelegen aan een spoorlijn - het weze dan een tramlijn - lijkt wel enigszins gekopieerd te zijn van de werkwijze van de Wagons Lits, die de luxe van hun treinvoertuigen wilden voortzetten in een soort Palace hotel. Het (thans verdwenen) *Royal Palace Hotel* in Oostende was zo'n Wagons Lits-realitatie en Octave Van Rysselberghe heeft er als architect

20 GAM, doos Mi813, Map Briefwisseling met diverse eigenaars Westende-Bad 1903-1914, Prentbriefkaartje 'La Westendia' van Joseph d'Ardenne aan de burgemeester van Middelkerke, dd. 04/03/1914.

21 Zie noot 13.

Plan van het oostelijk gedeelte van de badplaats Westende in 1921, getekend door twee landmeters in opdracht van het gemeentebestuur van Middelkerke. Het is een reconstructie van deze totaal vernielde wijk van Middelkerke. Van de twee vooroorlogs geplande straatbenamingen *Rue Van Rysselberghe* en *Rue Paul Otlet* is geen sprake meer. Het werd respectievelijk *Avenue des Cormorans* en *Avenue des Cigognes*. (Opmeting door Gustave Simons en Charles Stockmans, verz. gemeente Middelkerke).

aan meegewerkt. Van Rysselberghe zal ook het Westendse *Grand Hôtel Belle-Vue* voor zijn rekening nemen.

Om dat nieuwe project te realiseren werd in 1909 een NV met de naam *Grand Hôtel Belle-Vue* opgericht. Die nieuwe vennootschap nam de plaats in van de NV *Les Hôtels Balnéaires*²². Het was dan ook niet verwonderlijk dat Karl de Burlet een belangrijk aandeel in deze nieuwe naamloze vennootschap had. Hij werd hierin, zoals te verwachten was, opnieuw bijgestaan door Nicolas Lembrée, met wie de Burlet in Westende al geruime tijd samenwerkte. Lembrée zal zeker mede gewaakt hebben over de artistieke toets in het nieuwe hotel, maar wellicht waren er nog impulsen. We kijken daarvoor in de richting van de Brusselse advocaat Edmond Picard, een soort kunstpaus.

Karl de Burlet en Paul Otlet kenden zeker Edmond Picard, want ze waren beiden in 1894 medestichter geweest van de *Société Anonyme L'Art* die door Picard was opgericht. Die NV runde in Brussel de kunstgalerij *La Maison d'Art*²³. Edmond Picard was na het stopzetten van dat Brusselse kunstproject even in Oostende actief, waar hij het kunstfestival *Ostende Centre d'Art* leidde. Aan dat Oostendse project werkten ten anderen heel wat kunstenaars met een zogenaamd Westends verleden mee. Zo waren Jean Gouweloos en Gustave Max Stevens er present. Trouwens ook Max Hallet kende Edmond Picard goed, want hij was er samen met Paul Otlet nog stagiair geweest. De kunstgalerij in het nieuwe hotel in Westende zal eveneens de naam *La Maison d'Art* meekrijgen, zonder enige twijfel een verwijzing naar de ter ziele gegane Brusselse zaak van het trio Otlet, de Burlet en Picard. Of Picard zelf nog in Westende actief is geweest, is twijfelachtig, maar zijn kunstidee leefde er in ieder geval wel. Het project van de kunstgalerij werd verder nog gedragen door kunstschilder Paul Verdussen, die er wellicht als

22 GAM, Stichtingsakte van 'Arts, Sports et Agrément Société Coöperative' van 8 mei 1914.

23 P. ARON & C. VANDERPELEN-DIAGRE, *Edmond Picard: un bourgeois socialiste belge à la fin du dix-neuvième siècle*, Brussel, 2013, p. 187.

artistiek directeur van optrad. Hij was een collega van Lembrée en zal zelfs diens Brusselse zaak overnemen. Op dat ogenblik ruilde Jean Gouweloos Westende in voor Knokke en verdween definitief uit beeld.

Tot de stichters van de NV achter het *Grand Hotel* behoorden, behalve de Burllet en Lembrée, verder ook de kolonialen en schoonbroers Francis D'Hanis en Hubert Lothaire, warenhuisbaas Victor Malguy, wisselagent Henri Samuel, advocaat Max Hallet en handelaar Ernest Dutry-Bruneel. Die laatstgenoemde Gentse zakenman was al sinds jaar en dag een getrouwe toerist van de badplaats. Zijn participatie in het hotelproject doet vermoeden dat hij de spil was van de Gentse groep die in 1902 interesse betoonde voor de verdere uitbouw van Westende.

Het *Grand Hôtel Belle Vue* was dus bedoeld als een belangrijk kunstencentrum. Voor de uitbating ervan en voor andere vormen van ontspanning in Westende werd er opnieuw een initiatief genomen door de toeristen zelf. Een aantal onder hen stichtte op 8 mei 1914 een coöperatieve met het doel om zowel tennisvelden, een tentoonstellings- en muziekzaal als een cinema uit te baten. De coöperatieve kreeg de naam *Arts, Sports et Agrément* en tot de stichters behoorden de gewezen koloniaal Hubert Lothaire, wisselagent Henri Samuel, architect Octave Van Rysselberghe, kunsthandelaar Nicolas Lembrée en warenhuisbaas Victor Malguy²⁴.

In 1914 telde men in het oostelijk gedeelte van de badplaats zo'n 68 particuliere gebouwen, wat ongeveer een verdubbeling is tegenover 1909²⁵. Het was toch eigenlijk maar een klein gedeelte van de beschikbare bouwgrond die al was ingenomen. Zelfs de zeedijkzone en de Priorijlaan waren nog niet volledig dicht-

24 *Annexes au Moniteur*, Recueil des actes, des documents relatifs aux Sociétés commerciales, 1909, nr. 3411.

25 M. CONSTANDT, 'De rol van het gemeentebestuur van Middelkerke in de vroege ontwikkeling van Westende-Bad', in: *Graningate, driemaandelijks tijdschrift van de heemkring Graningate Middelkerke*, jg. 13 (1993), nr. 50, p. 57-65.

gebouwd. Er waren duidelijk nog heel wat groeikansen en die zouden ongetwijfeld benut zijn geweest als de oorlog niet was uitgebroken.

Bij die 68 eigenaars valt het grote aandeel juristen op. Maar liefst negen van deze bewoners laten het beroep van advocaat (bv. Max Hallet), rechter (bv. Albert Eeman) of notaris (bv. Victor Van de Walle) optekenen. Dat is ongeveer dertien procent. Dat valt te verklaren door het gegeven dat Karl de Burlet ook tot die beroepsgroep behoorde. Men mag ook niet vergeten dat Paul Otlet een opleiding als advocaat had en dat reeds andere juristen de weg maar de badplaats hadden gevonden. In dat verband is bij voorbeeld advocaat Henri Jaspar te vermelden, één van de getrouwen van de badplaats. De tweede belangrijkste beroepsgroep met een score van 8 op 68 waren de ingenieurs. Dat aandeel valt moeilijker te verklaren.

BUITENLANDSE INVLOEDEN VERSUS PLAATSELIJKE INBRENG

Westende-Bad kon altijd rekenen op ruime belangstelling van buitenlandse toeristen. Vooral Duitsers en Noord-Fransen vonden in het verleden de weg naar Westende. Dat was nu minder het geval. Onder de eigenaars vonden we maar een tweetal Duitsers. Edouard Strasser, directeur van de Red Star Line, bouwde in Westende zijn villa's *Liserons* en *Les Abeilles*. Zijn voorbeeld werd nagevolgd door Max Lilienfeldt, die de zeedijkvilla *Alice* liet bouwen. Men had ook Franse eigenaars, zoals Léopold De Nève en de Parijse handelaar Léon Verger. Maar de belangrijkste Fransman in Westende in die periode was ongetwijfeld architect François Roussel, die er stilaan een monopoliepositie verwierf. Het merendeel van de nieuwe constructies werd immers door hem ontworpen. Hij kan als het ware beschouwd worden als een soort opvolger van Octave van Rysselberghe. Symbolisch daarvoor is dat hij zelf een laatste bijgebouw van het *Grand Hôtel Belle-Vue* voor zijn rekening nam. Naast twee Franse en twee Duitse eigenaars hadden we ook nog een Brit, William Bürls, die een zeedijkvilla bezat.

Het *Grand Hôtel Belle-Vue* kreeg buitenlands personeel. Het waren overwegend Italianen, Duitsers en Fransen die daar de dienst uitmaakten en zich eigenlijk als groep verhuurden om zo meerdere seizoenen verspreid over diverse toeristische bestemmingen te kunnen doen²⁶. Ook de directeur Jules Foltz was tegelijk hotelier van een hotel in Cannes en enkele van zijn Westendse medewerkers deden tevens dienst in het *Shephard's Hotel* in Caïro. Uiteraard waren er ook plaatselijke mensen die tewerkgesteld werden in dat gedeelte van Westende-Bad. We hadden bij voorbeeld de redder Victor Ghewy uit Lombardsijde, die er dienst deed op het strand. De belangrijkste plaatselijke inbreng kwam echter van Jean Van Hecke, een Middelkerks aannemer. Hij bouwde er het merendeel van de villa's, zoals de eerste villa van Malguy. Hij was zelfs betrokken bij het *Grand Hôtel Belle-Vue*, want hij was aandeelhouder van de NV. Jean Van Hecke zal ook instaan voor de uitbating van de badcabines, die hij ten andere ook zelf bouwde²⁷.

HOMMAGE AAN PAUL OTLET?

Westende kreeg dus een hecht gezelschap van toeristen die duidelijk zelf het initiatief namen voor het uitbouwen van ontspanningsmogelijkheden op het vlak van tennis en zelfs een cinema. Het gezag van de gemeente Middelkerke werd door hen massaal en eendrachtig betwist en men probeerde om die inmenging zoveel mogelijk uit te hollen, waarbij het ideaal van het volledige grondgebied van de badplaats onder de gemeente Westende werd nagestreefd.

De kunst bleef ook belangrijk. Daarvoor werd het ideeëngoed van advocaat en kunstpaus Edmond Picard toegepast en dan met name binnen de muren van het *Grand Hôtel Belle-Vue*. De sturing van de uitbouw van dat gedeelte van de badplaats kwam eventjes

26 CONSTANDT, "'Grand Hotel Bellevue'" in: *Westende: van Palace tot monument*, 2011, p. 20.

27 M. CONSTANDT, 'De familie Van Hecke, vergeten toeristische ondernemers in Westende-Bad', in: *Gratingate: driemaandelijks tijdschrift van de heemkring van Middelkerke*, jg. 30, 2010, nr.119, p. 35-44.

uit het Luikse, maar werd na enige tijd toch duidelijk weer door de Brusselse elite overgenomen. De architecturale vormgeving werd verder nauwgezet in het oog gehouden. Architecten zoals Octave van Rysselberghe en diens opvolger François Roussel maakten er zelf trouwens een erezaak van om mooie creaties neer te zetten. Nadeel was evenwel de tegenvallende verkoop van percelen en de bijgaande trage bouwactiviteiten. Men heeft gepoogd om dat op te lossen door de bouw van het *Grand Hôtel Bellevue*, dat in 1911 op een beloftevolle wijze de deuren opende, maar dat door het uitbreken van de oorlog in 1914 niet ten volle kon renderen.

Het is duidelijk dat de ideeën van Paul Otlet inzake het creëren van een hechte toeristische gemeenschap, het aanbieden van een goede ontspanning en het scheppen van een mooie woonomgeving werden verder gezet. Dat was te danken aan de twee trekkers van dat gedeelte, Karl de Burlet en Nicolas Lembrée. Beide oudgedienden kenden Otlet persoonlijk en waren al geruime tijd vertrouwd met de badplaats Westende, en streefden daarom naar een vorm van continuïteit. Beide heren waren Paul Otlet als stichter en bezieler van Westende zelf ook zeker niet vergeten. Dat bleek een eerste keer toen de NV *Les Hôtels Balnéaires* in 1909 aan het gemeentebestuur van Middelkerke toestemming vroeg om nieuwe straten te openen en/of bestaande te regulariseren²⁸. Bij de lijst met de opgegeven straatnamen vinden we de rue Paul Otlet en de rue Van Rysselberghe. Beide spilfiguren kregen hier een straatnaam en dat wellicht onder impuls van Nicolas Lembrée en met goeddunken van Karl de Burlet. Het voorstel van straatbenamingen werd door het gemeentebestuur van Middelkerke goedgekeurd en het duo leek zo vereeuwigd te zullen worden. Het is opmerkelijk dat beide figuren bij leven bedacht zouden worden met een straatnaam, want normaal is die eer enkel voorbehouden aan overleden personen. Toch bleef het bij een intentie, want die straatbenamingen werden na de Eerste Wereldoorlog niet langer gebruikt en werden vervangen door de huidig bekende namen. Hoe en wanneer dit gebeurd is, is niet duidelijk geworden.

28 GAM, doos Mi813, twee mappen 'straten openen', 1909-1921.

Toen het *Grand Hôtel Bellevue* op 25 juni 1911 plechtig in gebruik werd genomen, nodigde men Paul Otlet ook expliciet uit om aan deze plechtigheid deel te nemen²⁹. Vermoedelijk was hij dan ook aanwezig op dat moment. Ook deze uitnodiging had Paul Otlet ongetwijfeld te danken aan Nicolas Lembrée, de eigenlijke bezieler van dat hotelproject. Paul Otlet was na zijn verdwijnen uit de badplaats in 1906 zeker niet vergeten. Niet alleen zijn ideeën bleven overeind, ook hijzelf als persoon werd er nog gewaardeerd. Westende bleef hem duidelijk erkentelijk.

29 BERGEN, *Mundaneum*, Papiers Personnels Paul Otlet, doos 9, uitnodiging op naam voor de opening van Grand Hôtel Bellevue dd. 17 juni 1911.